

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илми филология, профессор Муллоев Шариф Боқиевич ба диссертатсияи Нурализода Ноилшоҳ Имомалӣ дар мавзуи «Нашрияи «Омӯзгор» дар низоми матбуоти соҳавии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ

Матбуот ифодагари рӯхияи давру замони муайян буда, мавзуи инъикос ва баҳси он аз ҳаёти замон ба вучуд меояд. Матбуот дар кишвари мо таърихи беш аз 100-сола дошта, нақши он дар рушду инкишоф ва пешрафти ҷомеа муҳиму судманд мебошад. Аз ин рӯ, омӯзиши ҳамаҷонибаи матбуоти тоҷик вазифаи пажуҳишгарон махсуб меёбад.

Нашрияи «Омӯзгор»-и Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20-уми июли соли 1932 бо номи «Барои маорифи коммунистӣ» рӯйи ҷоп омада, яке аз сарчашмаҳои муҳимми таърихӣ дар инъикоси вазъи соҳаи маориф ва баланд бардоштани маърифати мардум ба ҳисоб меравад. Ин нашрия дар рӯзҳое таъсис ёфтааст, ки Тоҷикистон ҳамчун ҷумҳурии алоҳида дар ҳаёти ИҶШС дар роҳи худшиносиву манфиатҳои миллӣ монеаҳои душвору мураккабро паси сар мекард ва дар ин муборизаҳо нақши нашрияи «Омӯзгор» бузург аст.

Тағйири соҳти сиёсӣ ва расидан ба истиқлоли давлатӣ имкону шароит фароҳам овард, ки ба омӯзиши ҳамаҷонибаи матбуоти даврии ватанӣ бештар тавачҷуҳ зоҳир шавад. Аз ҷумла, доир ба нақши матбуоти даврии соҳаи маориф дар рушди ҷомеа рисола ва мақолаҳои гуногуни илмиву оммавӣ ба нашр расида бошанд ҳам, оид ба заминаҳои таърихӣ ба вучуд омадани нашрияи «Омӯзгор» то ҳол ба таври густурда таҳқиқоти алоҳидаи илмӣ таълиф нагардидааст.

Ба ин мазмун, мавзуи кори диссертатсионии Нурализода Ноилшоҳ Имомалӣ «Нашрияи «Омӯзгор» дар низоми матбуоти соҳавии Тоҷикистон» аз нигоҳи илмӣ ва амалӣ нав буда, натиҷаҳои пажуҳиши он дар илми журналистикаи тоҷик саҳифаи тозаро боз менамояд.

Диссертант ба талаботи методиву методологии таълифи кори илмӣ роя намуда, сохтори диссертатсияшро дар шакли муқаддима, 3 боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт тарҳрезӣ намудааст, ки дуруст аст.

Дар муқаддима мубрами мавзӯи таҳқиқ, дараҷаи омӯзиши он, ҳадаф ва вазифаҳои муайян, нағзониҳои таҳқиқ, арзиши назарӣ ва амалии он, асосҳои методологии таҳқиқ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқ ва амсоли инҳо ба таври мушаххас асоснок қарда шудааст.

Боби якуми диссертатсия «Заминаҳои пайдоиш, ташаккул ва марҳилаҳои инкишофи нашрияти «Омӯзгор» унвон дошта, аз ду фасл – «Омилҳои пайдоиш ва ташаккули нашрияҳои соҳаи маориф» ва «Марҳилаҳои инкишоф ва таҳаввули нашрияти «Омӯзгор» иборат аст. Дар фасли аввали ин боб омилҳои пайдоиш ва ташаккули матбуоти соҳавӣ, аз ҷумла, нашрияти «Омӯзгор» мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст.

Бояд гуфт, ки дар оғоз мақсаду маром ва вазифаи асосии матбуоти тоҷик баланд ғадонидан маърифат мардум ва бо ин васила, босаводгардонии онҳо буд. Яъне, матбуоти тоҷик ба масоили таълиму тарбия таваҷҷуҳи махсус зоҳир мекард ва барои ба вучуд омадани матбуоти соҳавӣ замина мегузошт. Моҳи январӣ соли 1926 маҷаллаи педагогии «Дониш ва омӯзгор» – органи Комиссариати халқии маорифи Тоҷикистон дар Душанбе таъсис ёфт, ки ин дар таърихи ҳаёти Тоҷикистон нахустин маҷалла ба ҳисоб мерафт. Ҳарчанд маҷаллаи «Дониш ва омӯзгор» умри кӯтоҳ дид, бо вучуди ин, дар мавриди таъсиси нашрияҳои дигари соҳаи маориф таъсири бузург гузошт. Дар ин миён моҳи августи соли 1927, дар соли сеюми таъсиси Ҷумҳурии Мухтори Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон бо тавсияи Шурои Комиссариони халқии Тоҷикистон қарандони Комиссариати халқии маориф дар шаҳри Самарқанд шумораи аввалини маҷаллаи илмӣ-адабӣ «Дониш - биниш»-ро дар ҳаҷми 40 саҳифа бо теъдоди 1500 нусха аз чоп баровард. Бо пешниҳоди С. Маннофзода маҷалла ба «Раҳбари дониш» табдили ном

кард. Муҳаққиқ дар ин замина хуб дарёфтааст: «Хидмати маҷаллаи «Раҳбари дониш» дар тарғибу инъикоси масъалаҳои маориф ва адабиёту фарҳанг дар марҳилаҳои гуногун бо роҳнамоии ҳайати эҷодӣ: устод Садриддин Айнӣ, Собит Маннофзода, Муҳаммад Мусавӣ, Абулқосим Лоҳутӣ, Ҷалол Иқромӣ, Абдусалом Дехотӣ, Азизӣ, Тӯракул Зехнӣ, Пайрав Сулаймонӣ, С. Ҷавҳаризода ва дигарон дар таърихи матбуоти тоҷик мондагӯ аст. Маҷалла, аз як тараф, ба масъалаи мактабу маорифи тоҷикон тавачҷуҳ намуда, мақолаҳои зиёдеро оид ба таълиму тарбия ба таъъ расонида, аз ҷониби дигар, ба адабиёту фарҳанг эътибори вижа додааст, ки ҳам ба таври мунтазам намунаҳои осори адибони ҷавонро нашр кардааст ва ҳам масъалаҳои муҳимми адабиётшиносиро ба риштаи таҳқиқ кашидааст» (саҳ. 18).

Бо сабаби он ки фаъолияти соҳаи маориф фарогир мешуд, соли 1932 Комиссариати халқии маориф бо мақсади саривақт пешниҳод кардани ахбору маълумоти зарурӣ рӯзномаи соҳавии худро таъсис медиҳад. Аввалин рӯзномаи соҳаи маориф «Барои маорифи коммунистӣ» (ҳоло «Омӯзгор») 20 июли соли 1932 аз ҷоп баромад. Муҳаққиқ дар идома қарори таъсиси ин рӯзномаро овардааст, ки маълумоти дақиқ ва нав аст. Ҳамин тариқ, вай масоили истифодаи аксу сурат, ороиши нашрия, мазмуну муҳтавои матолиби нашрия ва фаъолияти сармуҳаррирони ҳафтаномаро таҳлилу баррасӣ кардааст. Бояд гуфт, ки нахустин рӯзномаи аҳли маорифи кишвар «Барои маорифи коммунистӣ» (ҳоло «Омӯзгор»), ки бо таъсири аввалин маҷаллаҳои соҳавии «Дониш ва омӯзгор», «Дониш – биниш» ва «Раҳбари дониш» рӯйи ҷоп омад ва аз оғози таъсисёбӣ ҳамқадами замон будааст ва инро ҳам дар ном ва ҳам дар мазмуну мундариҷаи он баръало мушоҳида кардан мумкин аст, зеро дар марҳилаи ташаккулёбӣ инъикоси масъалаҳои муҳимми мактабу маорифро дар асоси идеологияи Ҳизби коммунист ба роҳ монда, дар татбиқи он нақши муҳим гузоштааст.

Дар фасли дуюми боби мазкур марҳилаҳои инкишоф ва таҳаввули нашрия мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар ин фасл дар асоси омӯзишу таҳқиқи саҳифаҳои нашрия ва таъба ба осори муҳаққиқони тоҷик марҳалаҳои инкишоф ва таҳаввули нашрия муайян карда шудааст.

Дар давраи аввал дар нашрия ба масоили саводнокии ҷомеа тавачҷуҳи махсус зоҳир карда мешуд ва инро метавон давраи шаклгирии нашрия унвон кард.

Ҳамин тавр, нашрия ҳамчун оинаи маорифу фарҳанги кишвар хизматҳои арзандаву шоистаро ба анҷом расонидааст. Диссертант дуруст менигорад: «Дар ташаккул ва инкишофи нашрия то давраи соҳибистиклолӣ муҳаррирони масъул Саид Носиров, Баҳром Сирӯс, Қосим Ҳақимзода, Абдурахмон Бухоризода, Нуриддин Пиримкулов, Фазлиддин Муҳаммадиев, Бобо Худойдодов, Абдурахмон Аҳмадов, Музаффар Олимов, Бӯринисо Бердиева, Бобо Насриддинов нақши муҳим гузоштаанд. Ҳар яке дар доираи имконоту шароитҳои иҷтимоӣ ва касбӣ кӯшиш кардаанд, ки дар ташкили фазои солими корӣ, баҳусус, ҳайати эҷодии нашрия саҳм гузоранд ва ба ин васила, мавқеи онро дар низоми матбуоти тоҷик боз ҳам пурзӯр намоянд» (саҳ. 66-67).

Дарвоқеъ, нашрия ҳамеша инъикоси масъалаҳои муҳимми мактабу маориф ва фарҳангро ҳадафи асосии худ қарор дода, дар татбиқи сиёсати иҷтимоии давлат дар соҳаи маориф, илму фарҳанг, адабиёту маънавиёт нақши муҳим гузоштааст.

Боби дуюми диссертатсия «Таҳлили таносубии мундариҷаи нашрияи «Омӯзгор» дар замони истиқлол» унвон дошта, шомили фаслҳои «Таснифоти умумии мундариҷаи нашрия дар давраи истиқлол» ва «Таҳлилу баррасии масъалаҳои рушди маориф» мебошад. Дар фасли аввали боби мазкур мазмуну муҳтавои нашрия дар замони соҳибистиклолӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар солҳои аввали замони Истиқлоли давлатии Тоҷикистон, бо таъсири омилҳои гуногуни ба ҳамагон маълум матбуоти тоҷик мисли соҳаҳои дигар ба бӯҳрони

сиёсиву молӣ мубтало гардид. Ин омил ба фаъолияти нашрия низ бетаъсир намонд. Замони аз ҳама мушкил дар фаъолияти ҳафтаномаи «Омӯзгор» солҳои 1993-2001 ба ҳисоб меравад. Дар баробари ин, муҳаққиқ мавзӯҳои дар ин давра ба нашр расидаи нашрияро, ки асосан мавзӯҳои муҳимми вазъи таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ, ҳифзи иҷтимоии кормандони соҳаи маориф, масъалаҳои забону адабиёт ва худшиносию худогоҳиро ташкил медиҳад, таҳлил намудааст. Муҳаққиқ дар натиҷаи пажӯҳиш ба ин хулоса расидааст: «Мундариҷа ва мазмуну муҳтавои асосии нашрияи «Омӯзгор»-ро дар давраи истиқлол масъалаҳои маориф ташкил медиҳанд. Дар солҳои аввали соҳибистиқлолӣ, бахусус, солҳои 1991 то соли 2005 дар нашрия агар муҳокимаи Консепсияи мактаби миллии Тоҷикистон, аввалин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», масъалаҳои таълиму тарбия, муҳтавои китобҳои дарсӣ барномаҳои таълимӣ, табодули таҷрибаи омӯзгорон ва баланд бардоштани савияи касбии онҳо, муаррифии олимону омӯзгорони варзида, масъалаҳои худшиносӣ худогоҳӣ, фарҳангу адаб ва иҷтимоиву ҳуқуқӣ баррасӣ гардида бошад, аз соли 2006 то соли 2015 бо зиёд шудани ҳаҷми саҳифаҳо (аз 8 саҳифа ба 16 саҳифа) доираи мавзӯҳои нашрия васеъ ва доманадор гардидааст» (саҳ. 78).

Дар фасли дуюми ин боб инъикоси масоили рушди маориф Тоҷикистон таҳлил шудааст. Ин омил ва пешравиҳо дар замони истиқлол ба амал омаданд ва маориф ба марҳилаи аз ҷиҳати шаклу мазмун нав ворид гардид. Дар ин масир нашрияи «Омӯзгор» ба ҳайси инъикоскунандаи ин равандҳо ё тағйироти баамаломата ва масъалаҳои рушди соҳа хидмати арзанда кардааст. Диссертант дар баррасии рушди маориф дар нашрия дар замони соҳибистиқлолӣ чунин бахшҳоро таҳлилу баррасӣ намудааст:

- масъалаҳои сиёсати иҷтимоии давлат дар соҳаи маориф;
- муҳокима ва баррасии асноди меъёрӣ ва ҳуқуқии соҳаи маориф;
- масъалаҳои иҷтимоии кормандони соҳаи маориф;

– раванд ё худ мазмуни таҳсилот, тарзу арзёбии сифати он, хусну кубҳи барномаву китобҳои дарсӣ ва масъалаҳои ислоҳот дар соҳаи маориф;

– рафти татбиқи барномаҳои давлатӣ дар соҳаи маориф;

– омӯзиши фанҳои дақиқ ва табиатшиносӣ, илму технология.

Дар охир муҳаққиқ ба хулосаву натиҷаҳои ҷолиб расидааст ва нақши нашрияро дар баррасии масоили гуногуни соҳа муҳим арзёбӣ кардааст.

Боби сеюми рисола «Мавқеи жанрҳои публитсистӣ дар нашрия» ном дошта, аз фаслҳои «Инъикоси навгониҳои соҳаи маориф дар қолаби жанрҳои хабарӣ», «Имконоти жанрҳои таҳлилӣ дар баррасии масъалаҳои маориф» ва «Тасвири симои омӯзгори эҷодкор дар жанрҳои лавҳа ва очерк» иборат мебошад. Диссертант дар фасли аввали боби сеюм перомуни жанрҳои хабарӣ дар инъикоси навгониҳои соҳаи маориф сухан ронда, ба таври илмӣ дар заминаи матолиби дар ин замина эҷодшударо тасниф кардааст. Ба таъкиди ӯ, дар даврони Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти ахбории нашрияи «Омӯзгор» такмил ва аз соли 2004 инҷониб истифодаи жанрҳои хабарӣ вусъат ёфтааст. Дар нашрия аз соли 2007 саҳифаҳои алоҳидаи «Резаахбор», «Ахбор», «Навид», «Навгонӣ», «Ҳадиси рӯз», «Паёми ҳафта» ва ғайра таъсис дода шудааст ва аз таҳлилҳо бармеояд, ки маҳз дар ин давра хабарҳои кӯтоҳ (43 хабар дар як шумора) бештар ба мушоҳида мерасад. Дар маҷмӯъ, дар нашрияи «Омӯзгор» жанрҳои хабарӣ мавқеи муҳим дошта, талаботи ин жанрҳо низ риоя ва бо касбияти баланд таҳия гардидаанд.

Дар фасли дуюми боби сеюм имконоти жанрҳои журналистика таҳлил ва баррасӣ гардида, дар таҳлил ва муайян намудани вижагиҳои жанрҳо аз навиштаҳои нашрияи «Омӯзгор» ба таври васеъ истифода кардааст. Дар баробари ин, маҳорати рӯзноманигоронро дар баррасии масъалаҳои маориф мушаххас кардааст. Жанрҳои таҳлилӣ – мухбирнома, мақола, нигориш, тақриз, хулосаи матбуот, мактуб дар меҳвари ҳафтаномаи «Омӯзгор» қарор дорад. Тавассути жанрҳои гуногуни

таҳлилӣ масъалаҳои ислоҳоти соҳаи маориф, низомҳои нави таҳсил; маблағгузори сарикасӣ, кредитӣ, тестӣ, салоҳиятноки, фарҳанги техникӣ, таҳсилоти томақтабӣ, олии касбӣ, ибтидоии касбӣ, хобгоҳҳои донишҷӯён, китобу китобхона, маънавиёти хонандагону донишҷӯён ва ғайра мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст.

Офаридани симои омӯзгори эҷодкор ва муаррифии омӯзгорони фидоӣ яке аз бахшҳои умдаи фаъолияти нашрия маҳсуб меёбад. Бо мақсади тасвири симои омӯзгорони эҷодкор ва фаъолияти онҳо дар нашрия рубрикаву саҳифаҳои махсуси «Кори неку номи нек», «Чеҳра», «Симо», «Шарафмандон» ва ғайра созмон дода шудааст, ки дар зерин онҳо лавҳаю очеркҳо ба нашр мерасанд. Ба таъкиди муҳаққиқ, «Мутаассифона, солҳои охир зерин рубрикаҳо навиштаҳои чоп мешаванд, ки аксаран хусусияти тарҷумаиҳолӣ дошта, аз лаҳзаҳои ҳаёти омӯзгори фидоӣ ва тасвирҳои ҷолиб камтар қорбурд мешавад. Бо вучуди ин, таҳқиқу таҳлил нишон дод, ки дар саҳифаҳои «Омӯзгор» навиштаҳои ҷолибу хонданӣ аз фаъолияти корномаи фидоӣ соҳаи маориф ба таъб мерасанд, ки дар онҳо махсусиятҳои лавҳаю очерк бармалост» (саҳ. 167).

Хулосаи диссертатсия дар 10 банд зикр шудааст, ки аҳаммияти баланди илмӣ дошта, андешаву ҷусторҳои тозаи муҳаққиқро бозгӯӣ мекунад.

Ҳамин тавр, мутолиаи ҳаматарафаи диссертатсия, ҳамчунин, фишурдаи он ба мо имкон медиҳад, хулоса намоем, ки муаллиф барои таҳқиқ мавзӯи муҳим ва мубрамро интихоб намудааст. Ӯ мундариҷаи кори илмиро дуруст ба низом дароварда, ҷанбаҳои гуногуни мавзӯро ҳолисона таҳлил намуда, хулосаҳои дақиқи илмӣ баровардааст. Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки мақсад ва вазифаҳои дар пеш гузоштаи муаллиф ҷиҳати ҳалли мавзӯи мазкур иҷро шудаанд.

Бо вучуди ин, дар диссертатсия баъзе камбудихо ба назар мерасанд, ки ислоҳашон дар тадқиқоти минбаъда ба нафъи илми журналистика хоҳад буд:

1. Ба назари мо, дар раванди баррасии мавзӯ часорати илмии муаллиф камтар ба назар мерасад. Ӯ бештар ба бартариву вижагиҳои нашрия таваҷҷуҳ зоҳир менамояд, вале аз камбудиву мушкилоти нашрия кам ишора мекунад. Хуб мешуд, ки диссертант ба ин ҷиҳат низ аҳамияти бештар меод.

2. Хуб аст, ки диссертант дар рафти таҳқиқ ва таҳлили мавзӯ аз усули муқоиса кор мегирад, аммо ин дар контексти танҳо як нашрия сурат гирифтааст. Ба назари мо, агар ӯ барои муқоиса баъзе нашрияҳои дигари соҳавиро низ мавриди омӯзиш қарор меод, ҷанбаи таҳлиливу қиёсии диссертатсия пурқувват мегардид.

3. Дар фасли сеюми боби сеюми диссертатсия муаллиф доир ба қорбасти имконоти жанрҳои лавҳа ва очерк дар офаридани симои омӯзгори эҷодкор дар нашрия сухан меронад. Ба пиндори мо, агар таҳқиқи фасли сеюм дар доири ҳамаи жанрҳои публицистия бадеӣ сурат мегирифт, диссертатсия мукамалтар мегардид.

4. Дар хулосаи умумии диссертатсия мазмуни баъзе хулосаҳои фаслу бобҳо такрор шудааст.

Ин камбудӣҳо ҷузъӣ буда, қимати илмии диссертатсияро паст намекунанд. Диссертант вазифаҳои дар наздаш гузоштаро бомуваффақият иҷро кардааст. Диссертатсияи мавриди назар таҳқиқоти мустақилона буда, аҳамияти назариявӣ амалиро дорост.

Автореферат ва мақолаҳои интишорнамудаи муаллиф, ки 5-тои он дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд, асоси мундариҷаи диссертатсияро инъикос мекунанд.

Диссертатсияи Нурализода Ноилшоҳ Имомалӣ дар мавзӯи «Нашрияи «Омӯзгор» дар низоми матбуоти соҳавии Тоҷикистон» таҳқиқоти баанҷомрасида буда, дар сатҳи баланди илмӣ навишта шудааст. Он бо муҳимият, навгониҳои илмӣ ва аҳамияти назариявӣ амалиаш ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ,

ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои гирифтани дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ сазовор аст.

Муқарризи расмӣ:

доктори илми филология, профессор,
мудири кафедраи ВАО-и чопӣ ва PR-и
Муассисаи таълимии байнидавлатии
маълумоти олии Донишгоҳи (славянӣ)
Россия ва Тоҷикистон
«07» сентябри соли 2022.

Муллоев Ш. Б.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода - 30

Тел.: (+992) 44 620-42-06, 93-500-57-50
E- mail: mulloev_sharif@mail.ru

Имзои Муллоев Ш. Б.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳои Муассисаи таълимии
байнидавлатии маълумоти олии
Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон
«07» сентябри соли 2022.

Рахимов А. А.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода – 30
Тел: (+9922279293)
Сомонаи муассиса: rtsu.tj